

MONOK István

Egy borvidék írott öröksége feltárásának elvi megfontolásai

a tokaji borról szóló 18. századi könyvek



A borászat és szőlészet kívülálló szerelmesei számára is közhely, hogy a bortermelés történetében a 19. és 20. század fordulója a filoxéra járvány korszaka. Az európai szőlők túlnyomó része elpusztult, eltűntek szőlőfajták, amelyeket éppen napjainkban fedeznek fel újra a szakemberek. Az sem számít újdonságnak a hétköznapi beszédben, hogy a napjainkban is zajló klímaváltozás nyomán nem csupán a szőlők, de valamenyny növény termesztése más alapokon történik, mint akár fél évszázaddal ezelőtt. A talajgazdálkodás is megváltozott, a talajokat nem egyszerűen más módon vizsgálják és írják le, hanem valóban lényegesen mások, mint mondjuk több száz évvel ezelőtt voltak. A kérdés tehát az, hogy ebben a helyzetben miért érdekes a szőlő- és bortermelés történetére vonatkozó írott örökség kutatása? Mit várhatunk egy-egy történelmi korszak szőlészetének, borászatának minden részletre kiterjedő feltárásától?

A válasz nagyon egyszerű azok szerint, akik napjainknak az alkalmazott ismeretekre koncentrálnak szemléletének büvkörében élnek: semmi értelme régi iratok felkutatásának. Esetleg megengedő formában annyit mondanak, hogy ezek a több évszázados információk lehetnek „érdekesek”. Pedig egy nagyon összetett örökségről van szó akkor is, ha az egész borászat és szőlészet teljes történetének csupán írott forrásait tekintjük. Ez az örökség pedig számos, napjainkban is használható ismeretet rejt. Akár a szőlészetet vagy a bortermelést tekintve is.

A levéltárak alapvetően a tulajdonlásra és a gazdálkodásra, annak jövedelmezőségére vonatkozó iratokat őriznek. Kiegészítésképpen a szőlő- és a borkereskedelem dokumentumait, de ezen túlmenően a gazdálkodás szabályait bemutató kéziratokat is (falutörvények, hegyközségi törvénykezés stb.).¹ A tulajdonlás szorosan összefügg a mai eredetvédelemmel. Aki a ma megtermelt borának tényeken, és valós – nem pusztán elhithetni való – szőlő- és bortulajdonságokon nyugvó kereskedelmi reklámtévékenységet akar felépíteni, alapozhat egy-egy terroir múltjának felmutatására. A falusi hatóságok határozatainak, vagy éppen a hegytörvények szövegéből megismerhető egy-egy terület művelési formája, és a történelmi időben alkalmazott eljárások is. Az első ilyen dokumentumok a Hegyaljáról – Mád, Tállya² – a 16. század utolsó évtizedeitől maradtak fenn, és segítségükkel folyamatként írhatók le a művelési változások az elmúlt négyszáz évben.



A nyomtatott írásos emlékek még összetettebb módon használhatók, a szőlő- és borgazdálkodás történetén messze túlmutató tanulságokkal. A magyar borvidékekre vonatkozó, nyomtatásban megjelent leírást nem ismerünk a 18. század előtti időből. A Magyar királyságba utazó kereskedők, diplomáciai küldetésben járók, vagy éppen kalandorok megjelent emlékezései persze elmondják, hogy jó bort ittak, azt is, hogy a magyarok iszákosak – utóbbi jellemvonás az egyik eleme a 17. századi „népek tükré”-nek³ (Völkertafel – Table des peuples – Tavola delle Nazioni – Tabla de los Pueblos).

Az első ismert szakdolgozatot a magyar borokról egy bártfai német család tagja írta 1712-ben a toruńi protestáns *gimnasium illustre* diákjaként, az ottani tanár Peter Jänichen vezetésével.⁴ Paul Keler aztán letelepedett Toruńban, polgárjogot szerzett, és tokaji borokkal kereskedett. Szakdolgozatát az annak védésén elnöklő Jänichen kibővítve újra kiadta 1731-ben.⁵ Ebben a kiadványba vagy ő, vagy talán maga Keler német nyelvű összefoglalót is írt, és egy német-magyar-latin szószeretetet közölt a Hegyalján használatos szőlőművelő eszközökről.

Az 1731-es kiadványnak az is az érdekessége, hogy a Jänichen által írt, szerkesztett és kiadott *Meletemata* egyik része Hunyadi Mátyás legendás könyvtárának egy kortárs leírását is tartalmazza. Naldo Naldi szövegének eredeti kézírata is Toruńban maradt fenn. Jänichen ismerte az ennek a kéziratnak a kiadására vonatkozó terveket –Jénában Martin Schmeizel, Pozsonyban Bél Mátyás tervezte ezt kiadni –, és tudós kortársait megelőzve kiadta a neves bibliotéka első leírását. A két mű egy kötetben történt kiadása egyben a kora újkori magyarságkép két fontos elemének, a *Bibliotheca Corvina* történetének és a tokaji bornak az összekapcsolása is.⁶ Meggyőződésem, hogy a toruńi iskola rektora tudatosan tette ezt. Ahogy a Corvina könyvtár történetének a tudományos módszerekkel való kutatása, megírása is ekkor kezdődött el, úgy a tokaji borvidék bemutatása is ekkor kapott tudományos apparátust.

Komáromy János Péter a bázeli egyetemen szerzett orvosdoktori címet 1715-ben, doktori értekezése a magyar borokról, hangsúlyosan a soproni borvidékről szól. Egy fejezetet azonban a tokaji bornak is szentelt.⁷ Ő teremtette meg az alapját annak a szakirodalmi hagyománynak, amely a tokaji borok élettani, az egyes betegségekkel szembeni alkalmazásáról külön könyveket, de legalább az összefoglaló leírásokban külön fejezeteket eredményezett.

Johann Adam Raymann 1718 és 1723 között évente tudósította az európai szakmai közösséget a Tokaj-hegyaljai szőlőtermés volumenéről, a bor jellemzőiről.⁸ A hallei egyetemen már ezeket a publikációkat is használva Johann Melchior Welsch szakdolgozott 1721-ben Friedrich Hoffmann vezetésével⁹ a magyar borok természetéről, érényeiről és a különféle gyógyászati használatukról.

Ezt követően került a figyelem a tokaji terroir talajtani tulajdonságaira. 1732-ben önálló könyvet adott ki erről Daniel Fischer.¹⁰ A késmárki orvos műve összefoglalja azokat a tudományos említéseket, amelyek a hegyaljai szőlők talajára vonatkoztak, és a 16. századtól kezdve megjelentek. Emellett ő maga is elmondja véleményét a „tokaji orvosi föld”-ről, amelyről az a legenda élt, hogy aranyat tartalmaz.¹¹ Ez az aranytartalom aztán megjelenik a szőlővesszőkben is. A legenda a 15. századtól dokumentált, a

Hunyadi Mátyás udvarában élő Galeotto Marzio is említi. Ugyan még nem sikerült a vonatkozó szöveghelyek kritikai elemzését elvégezni, annyi bizonyos, hogy a 18. században is több helyen felbukkant, sőt napjainkban is él. E vélekedés egyik forrásának – tévesen – a svájci orvos, Paracelsus egy művét tartják. Az írott hagyomány forráskritikai elemzése természetesen nem szünteti meg a legenda tovább élését – nem is szándékozik ezt tenni –, de a filológiai elemző munka elvégzése mentén számos új dokumentum került és kerülhet még a kutatók látókörébe.¹²

A Magyar Királyságban mindeközben megszületett az igény az ország egyes területi egységeinek, megyéinek a tudományos bemutatására. A talaj- és a vízrajzi viszonyoktól kezdve az ottani termelési és állattenyésztési szokásokig, illetve a kulturális és oktatási intézményekig. Az első ilyen nagyobb könyvsorozat Bél Mátyás (1684–1749) nevéhez kötődik: a *Notitia Regni Hungariae*.¹³ Ennek 1737-ben megjelent kötetében mutatta be Zemplén vármegyét, benne a Tokaj-Hegyalját. Ez a mű lesz majd egy egyik fő forrása¹⁴ Szirmay Antal (1747–1812) vármegye leírásának (*Notitia topographica, politica Inlyti Comitatus Zempleniensis*).¹⁵ Szirmay aktív politikus volt, Zemplén megye országgyűlési követe, maga is borászkodott. Külön is kiadta a Tokaj-Hegyalja borvidék bemutatását latinul – *Notitia... montium et locorum viniferorum Comitatus Zempleniensis...*, 1798¹⁶ –, majd ennek sikerére való tekintettel egy rövidebb változatban magyarul is (*A tokaji vagy is hegyaljai szőlőknek öltetéséről, jó mivéléséről a szüretelésről, a boroknak tsinállásáról és meg tartásáról...*, 1810).¹⁷

De Bél Mátyás nem csupán hatással volt az őt követő tudósokra, ő maga is rendszerezte elődei munkásságát. A borvidékek leírása tekintetében egyik forrása pozsonyi polgártársa, a Wittenbergben teológiát tanult szőlész és borász, Matolay János volt. Bél már 1723-ban kiadta *Hungariae antiquae et novae prodromus* című munkáját,¹⁸ amelyben Matolay levélműfajban mutatta be a soproni és általában a magyar borokat (*Commentatio epistolica de vino Semproniensi et de vineis et vino Hungariae*). Matolay János ezek után külön közleményt szentelt a tokaji bornak is: *Disquisitio physicomédica de vini Tokajensis cultura, indole, praestantia et qualitativibus*, a Nürnbergben megjelenő *Acta Academiae Caesareae Leopoldino-Carolina Naturae Curiosorum*ban (1744).¹⁹

N. Kis Tímea szerint²⁰ Domby Sámuel utrechti orvosdoktori disszertációja (*Dissertatio... de vino Tokajensi*, 1758)²¹ az átmenet a korábbi, részben tapasztalati, részben legendákból táplálkozó leírások és a tudományos borászati szakszöveg között. Valóban, ha figyelmesen áttekintjük Domby forrásait,²² feldolgozza a szóbeli hagyományt éppen úgy, ahogy megismerte korának tudományos irodalmát is. Az ő munkája lett ezek után a kiindulópont a 18. század végén kezdődő Tokaj-Hegyalja leírássorozatnak. A kassai német orvos, Friedrich Jacob Fucker (1748–1805) inkább egy utazó szemével mutatta be a területet (*Versuch einer Beschreibung des Tokayer Gebirges*, 1790),²³ pontos utalásokat téve a termőföldre, de főleg a bor élettani hatásaira.²⁴ Az angol természettudós, Robert Townson (1762–1827) a teljes Királyi Magyarország megismerése (1793) után részletesen bemutatta az országot (*Travels in Hungary*, 1797). Mivel az ő útleírása angolul,²⁵ franciául,²⁶ és hollandul²⁷ is meg-





jelent, a 19. századi utazók már az ő szövegét olvasva indultak útnak. Tokajról és a Hegyaljáról két fejezetet is írt. Az egyikben a szőlőket, a borokat és a borászati munkákat mutatja be, a másikban részletesen elemzi a terület talajviszonyait.²⁸

Az orvosi diploma mellett komoly természettudományos (mineralógia), majd jogi ismereteket is szerzett Dercsényi (Weisz) János (1755–1837), aki a Hegyaljához közeli Kárpátalján élt, felesége révén szoros hegyaljai kötődésekkel.²⁹ Németül adta ki – Fucker művét már felhasználva – a tokaji bortermelést bemutató könyvét (*Über Tokay's Weinbau*, 1796).³⁰ Az ő könyvét, ahogy Szirmay Antal latinul megjelent munkáját is, szinte azonnal kiadták magyarul is Kassán. A fordítója egy sárospataki tanár, Őri Fülep Gábor (1939–1823), aki kifejezetten azzal a szándékkal fogott munkához, hogy a német nyelvben már bevett tudományos kifejezések magyar megfelelőit megalkossa.³¹

A korszak a magyar nyelvújítás időszaka, így a borászati könyvek a magyar nyelvi örökségi réteg részét is képezik. Ahogy a német nyelv tekintetében is, hiszen a 18–19. században használt szőlészeti és borászati szakszavak tájnyelvi megfelelői már a korban is csak kevesek számára voltak érthetők a német értelmiség körében. Ma már a német kulturális örökség nyelvi kincsestárának részét képezik.

Ha a tanulmányunk appendixében közölt időrendes jegyzékre tekintünk, jól látható, hogy a 19. század első felében már jellemzően magyar nyelvű Tokaj-Hegyalja leírások jelentek meg.

Összegzőképpen elmondhatjuk tehát, hogy a régi korok írott emlékeinek a feltárása egy modern gazdálkodást folytatni kívánó 21. századi közösség szempontjából sem felesleges. Az egyes kulturális közösségek – esetünkben a magyarok, közelebbről a Tokaj-Hegyalján élő magyarok – önismeretét bővíti az, hogy megismerik mások véleményét. Megtudják, hogy a saját hagyományukból mi az, ami tényszerűen igazolható, mi az, ami legendaként élt eddig, és fontos, hogy ne is akarják ezt a legendát elfeledni, éljen tovább. De sokkal fontosabb, hogy megismerhetik azt a földet – akár talajtani szempontból – amelyet megművelnek. Megismerik egykori állapotát, és azt is, hogy ki, mikor, hogyan vélekedett erről a talajról, annak hatásairól. Ugyanez vonatkozik az itt megtermelt szőlőkre, az előállított borokra is. Ki tudja, akár egy mai megoldandó probléma megoldásához is hozzájárulhat egy olyan ismeret, amelyet eddig a 18. század tudományos nyelve, a latin elfedett a ma élők előtt.

De ha csupán érdekességként olvassa el egy ma, a 21. században élő szőlész, borász, vagy éppen egy borszerető ember az akkori könyveket, műveltségében, látókörében biztosan gazdagodik.

Ezek a szőlészeti, borászati, talajtani, orvosi munkák, illetve útleírások ugyanakkor részei a szűkebb hely (Tokaj-Hegyalja), Magyarország, illetve Európa kulturális emlékezetének, ahogy a latin, a német, az angol, a francia és főképpen a magyar nyelvi örökségnek is megtartói.

Jegyzetek

- 1 Lásd például az Égető Melinda közreadta Szőlőhegyek történetének forrásai sorozat I–V. kötetait (Budapest, L'Harmattan, 2002–2011.)
- 2 Tállyai hegytörvények: Kalmár János: Mád, tokajhegyaljai község élete a XVI–XVIII. században, Mád „Falukönyve” 1598–1717, Debrecen, Községi Tanács, 1968, 145–153. o.; Hegytörvények forrásközlésének gyűjteménye, 1470–1846, közread. Égető Melinda, Budapest, L'Harmattan, 2002 (Szőlőhegyek történetének forrásai, 2.), 50–58. o.
- 3 Péter Ötvös: Aktualisierung alter Klischees: Die Ungarn auf der Völkertafel, in Europäischer Völkerspiegel, Imagologisch-etnographische Studien zu den Völkertafeln des 18. Jahrhunderts, hrsg. von Franz K. Stenzel, Heidelberg, Winter, 1999. 265–282. o.
- 4 De vineis Ungariae, praeside Petrus Iaenichius... publice disseret Paulus Keler, Thorunii, Johann Ludwig Nicolai, 1712.
- 5 Meletemata Thorunensia seu dissertationes varii argumenti ad historiam maxime Polonicam, Vngaricam et Prvssicam, politicam, physicam, rem nummariam ac litterariam spectantes, uno volumine iam collectae et comprehensae curante Petro Iaenichio, Tomus III., Thorunii, Johann Ludwig Nicolai, 1731, 215–255. o.: Dissertatio de vineis Vngariae; 255–278. o.: Beschreibung des vornehmsten Weingebürges in Ungarn; 272. o.: „Die Werckzeuge, die bey dem Weinbau gebrauchet werden”.
- 6 Erről a történetről összefoglalóan lásd Monok István: Naldo Naldi, Peter Jänichen, Martin Schmeizel és Bél Mátyás, Antikvitás és Reneszánsz, 9 (2022), Ünnepi különszám (Lázár István Dávid 60), 257–265. o.
- 7 Komáromy János Péter: Dissertatio physico-medica inauguralis De vino Hungarico Soproniensi, Basileae, Friedrich Lüdi, 1715.
- 8 Johann Adam Raymann: Special-Historie der An. 1718. in Ober-Hungarn gehabten Weinlese, Sammlung von Natur-, und Medicin Geschichten, wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten so sich von 1718. ... in Schlesien und anderen Orten begeben..., Als der sechste Versuch..., Herbst-Quartal, 1718, Bresslau, Michael Hubert, 1720, pag. 1718–1725.; Johann Adam Raymann: Der auro vegetabili, oder von vermeintlichen Golde in den Hungarischen Trauben, Sammlung von Natur-, und Medicin Geschichten, wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten so sich von 1718. ... in Schlesien und anderen Orten begeben..., Als der sechste Versuch..., Herbst-Quartal, 1718, Bresslau, Michael Hubert, 1720, pag. 1733–1735.; Johann Adam Raymann: Von der heurigen Weinlese in Ober-Ungarn, Sammlung von Natur-, und Medicin Geschichten, wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten so sich Anno 1721 ... in Schlesien und anderen Orten begeben..., Als der achtzehende Versuch..., Herbst-Quartal, 1723, Leipzig-Budissin/Bautzen, David Richter, 1723, 473–475. o.; Johann Adam Raymann: Von dem Zu- und Misswachs dieses Jahres 1723. in und um Epperies in Ober-Hungarn. Historie der Wein-Lese in Ober-Hungarn von 1723, Sammlung von Natur-, und Medicin Geschichten, wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten so sich Anno 1723 ... in Schlesien und anderen Orten begeben..., Als der sechs und zwanzigste Versuch..., Herbst-Quartal, 1723, Leipzig-Budissin/Bautzen, David Richter, 1725, 387–392. o.
- 9 Johann Melchior Welsch: Dissertatio inauguralis physico-medica de vini hungarici excellentie natura virtute et usu, quam... in illustri Academia Friedriciana, Praeside Dn. Friderico Hoffmanno... pro gradu Doctoris, nov. 1721... publicae eruditorum disquisitioni exponet Johann Melchior Welsch, Halae Magdeburgicae, Christian Henckel, 1721.
- 10 Daniel Fischer: De terra medicinali Tokayensi, Wratislaviae, Michael Hubert, 1732.
- 11 Viczián István: Mi volt az a „tokaji orvosi föld”? Honismeret, 45 (2017), Nr. 3, 31–38. o.
- 12 Monok István: Paracelsus és a tokaji bor, Néprajzzá váló filológiai tévedés, Agria, L (2017), 77–80. o.; Adamik Lajos: Egy modern Paracelsus-legenda vázlatos története, Orvostörténeti Közlemények – Communicationes de Historia Artis Medicinae, LXIII (2017), 127–141. o.
- 13 Matthias Bél: Notitia Hungariae novae historico-geographica..., tomus primus-quartus, Wien, Paulus Straubius, Johannes Petrus van Ghelen, 1735–1742.
- 14 A forrásairól, írói módszeréről részleteiben lásd Orbán Áron írását: Szirmay Antal: Notitia montium et locorum viniferorum Zempleniensis, 1798 – A tokaji, vagy is hegyaljai szőlőknek ültetéséről, 1810, A Kassán 1798-ban és a Pesten 1810-ben kiadott könyvek hasonmása, Pető Gábor fordításában, Or-



bán Áron jegyzeteivel és tanulmányával, Budapest–Sárospatak, L'Harmattan, THE (Europica varietas Tokajensis, Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini, Patrimonium culturale, Fontes, IV.)

15 Antonius Szirmay: Notitia topographica, politica incltyti comitatus Zempleniensis..., edita Martini Georgii Kovachich, Budae, Universitas, 1803.

16 Antonius Szirmay: Notitia historica, politica, oeconomica montium et locorum viniferorum comitatus Zempleniensis, Cassoviae, Johann Jopseph Ellinger, 1798.

17 Szirmay Antal: A tokaji vagy is hegyallyai szőlőknek ültetéséről, jó miveléséről, a szüretelésről, a boroknak tsinállásáról és meg tartásáról, Pest, Trattner Mátyás, 1810.

18 Bél Mátyás: Hungariae antiquae et novae Prodomus..., Norimbergae, Petrus Conradus Monath, 1723.

19 Matolay János: Disquisitio physico-medica de vini Tokaiensis cultura, indole, praestantia et qualitibus, Acta physico-medica Academiae caesariae Leopoldino-Carolinae naturae curiosorum exhibentia Ephemerides VII, Appendix ad volumen septimum Actorum physico-medicorum, Norimbergae, Wolfgang Moritz Endtner Erben, 1744, 1–24. o.

20 Domby Sámuel: De vino Tokaiensi – A tokaji borról, 1758, Az Utrechtben kiadott könyv hasonmása, Pető Gábor fordításában, N. Kis Tímea jegyzeteivel és tanulmányával, Budapest–Sárospatak, L'Harmattan, THE (Europica varietas Tokajensis, Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini, Patrimonium culturale, Fontes, III.)

21 Domby Sámuel, Dissertatio inauguralis physico-chemico-medica De vino Tokaiensi, Trajecti ad Rhenum, Joannes Broedelet, 1758.

22 Gyárfás Ágnes: Domby Sámuel (1729–1807) élete és munkássága, Orvostörténeti Közlemények, 102–104 (1983), 79–114.

23 Friedrich Jacob Fucker: Versuch einer Beschreibung des Tokayer Gebürges, Wien, Johann Thomas Edlen von Trattner, 1790.; Friedrich Jacob Fucker: Beschreibung des Tokayer Gebirges: nebst einer Belehrung wie bey der dortigen Weinlese verfahren wird, und wie man durch den Handel mit dem unverfälschten Tokayer Weine ein reicher Mann werden, Wien, Johann Thomas Edlen von Trattner[?], 1801.

24 Katalin Blaskó: „Ein tiefer Blick in die Natur”, Versuch einer Beschreibung des Tokayer Gebürges von Friedrich Jakob Fucker, in On the Road–Zwischen Kulturen unterwegs, hrsg. Ágoston Zénó Bernád, Márta Csire, Andrea Seidler, Wien, LIT, 2009 (Finno-Ugrian studies in Austria, 7.), 297–313. o.

25 Robert Townson: Travels in Hungary, with a Short Account of Vienna in the Year 1793, London, Robinson, 1797.

26 Robert Townson: Voyage en Hongrie, précédé d'une description de la violle de Vienne et des jardins impériaux de Schoenbrun, Paris, Poignée, An VII. [1799]; ugyanez, 1–3. kötet: Leipzig, Robert, 1800; ugyanez, 1–3. kötet: Paris, Dentu, An XII. [1803].

27 Robert Townson, Reijze in Hongarijen met een kort bericht der stad Weenen, deel 1–2, Den Hage, Johannes Coenradus Leeuwestijn, 1800–1801.

28 A könyv XI. fejezetét lásd: Rózsa Péter: Robert Townson beszámolója a tokaji szőlőművelésről és borkészítésről, A Miskolci Egyetem Közleményei, A sorozat, Bányászat, 82 (2011), 243–250. o.

29 Kiss László: Kazinczy sógora, Zemplén főorvosa Dercsényi János, Budapest–Dercen, Magánkiadás, 2009. [Dercsényi műveinek foto-hasonmásával.]

30 Johann Dercseny von Derczen: Über Tokay's Weinbau, dessen Ferung und Gährung, Wien, August Blumauer, 1796., majd ugyanez: Leipzig, Christian Gottlob Hilscher, 1800.

31 Dercsényi János: A tokaji bornak termesztéséről, szűréséről és forrásáról, magyarul Ö[ri] F[ülep] G[ábor] P[atak]i P[rofesszor] által A föld természeti tulajdonságait kimagyarázó toldalékkal, Kassa, Fűskúti Landere Ferenc, sine anno [1796 és 1821 között].

Appendix: A jegyzetekben hivatkozott Tokaj-Hegyalját is bemutató könyvek időrendi felsorolása

- 1712–1731: Paulus Keler–Peter Jänichen: *Dissertatio de vineis Ungariae, Beschreibung des vornehmsten Weingebürges in Ungarn*, 1731
- 1715: Komáromy János Péter: *Dissertatio physico-medica inauguralis De vino Hungarico Soproniensi*, 1715
- 1717–1726: Johann Adam Raymann: *Special-Historie der An. 1718. in Ober-Hungarn gehabten Weinlese etc.* Évenkénti tudósítások a Tokaj-hegylajai szőlőtermés és a bor jellemzőiről, 1717–1726
- 1721: Johann Melchior Welsch–Friedrich Hoffmann: *Dissertatio ... de vini Hungarici excellentie natura virtute et usu*, 1721
- 1723: Matolay János–Bél Mátyás: *Commentatio epistolica de vino Semproniensi et de vineis et vino Hungariae in Hungariae antiquae et novae prodromus*, 1723
- 1732: Daniel Fischer: *De terra medicinali Tokayensi*, 1732
- 1737: Bél Mátyás: *Notitia Hungariae...*, Comitatus Sarosiensis, Zemplinensis, Ungváriensis et Bereghiensis, 1737
- 1744: Matolay János: *De vino Tokaiensi*, 1744
- 1758: Domby Sámuel: *Dissertatio... de vino Tokajensi*, 1758
- 1790–1801: Friedrich Jacob Fucker: *Versuch einer Beschreibung des Tokayer Gebirges*, 1790–1801
- 1793–1797: Robert Townson: *Travels in Hungary*, 1793–1797
- 1796–1800: Dercsényi János: *Über Tokay's Weinbau*, 1796, 1800
- 1796 és 1821 között: Dercsényi János: A tokaji bornak termesztéséről, szűréséről és forrásáról, sine anno
- 1798: Szirmay Antal: *Notitia historica, politica, oeconomica montium et locorum viniferorum comitatus Zempleniensis*, 1798
- 1801–1813: Jean-Antoine-Claude Chaptal–Fábián József: A boroknak termesztésekről, készítésekről és eltartásokról való értekezés; – és Viszsgálódó és oktató értekezés a szőlő-mívelésről, 1801–1813
- 1810: Szirmay Antal: A tokaji vagy is hegyaljai szőlőknek ültetéséről, jó míveléséről, a szüretelésről, a boroknak tsinállásáról és meg tartásáról, 1810
- 1815: Mittelpacher Lajos: *Rövid oktatás a szőlő művelésről*, 1815
- 1822: François Sulpice Beudant: *Voyage minéralogique et géologique en Hongrie*, 1822
- 1829: Görög Demeter: *Azon sokféle szőlő-fajoknak lajstroma*, 1829
- 1838: Szabó Dávid: *A mádi bor természet- és orvostudományi tekintetben*, 1838





LÁTÓTÉR

MONOK István:
Egy borvidék írott
öröksége feltárásának elvi
megfontolásai – a tokaji
borról szóló 18. századi
könyvek

5

**VOZDVIKSENSZKIJ
Vagyim Olegovics:**
Orosz cérok bora –
a magyar borok királya.
A Magyar Borok Császári
Bizottsága Tokaj-Hegyalján
(1733–1798)

12

MOLNÁR Dávid:
Filiczki János „Kardashian-
indexe”. Egy szinte
elfeledett humanista költő
irodalmi hírnevéről

16

KÖRMEYER Judit:
Hodossy Béla
zenepedagógiai
munkássága

29



LÁTÓHATÁR

SZULOVSKY János:
A képzőművész
Hoppál Mihály

41

TUSNÁDY László:
Az olasz Parnasszus
vándora. Madarász Imre
hatvanéves

59

KONCZ Gábor:
Búcsú dr. Nagy Károlytól

62

KONCZ Péter:
Klíma barát
gyepgazdálkodás

64

Sárospatak
városfejlődésének kezdetei
(1968–1977) egy korabeli
dokumentum tükrében
(Közléteszi: Bolvári-Takács
Gábor)

70



LÁTÓSZÖG

OLÁH Róbert:
A Bibliotheca Corvina
„sorsa, küldetése és végzete”

87

BODNÁR Krisztián:
Kazinczy Ferenc
képzőművészeti érdeklődése
a (neo)klasszicizmus
kontextusában

90

KOVÁTS Dániel:
Előszó a sárospataki
óvodapedagógus-képzés
jubileumi kötetéhez

93

**BOLVÁRI-TAKÁCS
Gábor:**
Aki látja a fától az erdőt.
Tiszteletkötet Stumpf
Istvánnak

96

A Zempléni Múzsza
2022. évi tartalomjegyzéke

99

...
*Lapszámunkat Hoppál Mihály
festményeivel illusztráltuk.
A címlapon a Torda című
alkotása.*

Zempléni Múza

A Tokaj-Hegyalja Egyetem lektorált tudományos folyóirata

Szerkesztőség

Lapalapító és főszerkesztő: Bolvári-Takács Gábor

Lapigazgató és felelős kiadó: Bordás István

Szerkesztők: Egye Emese, Haffner Anikó, Lovas Anett

Grafikai szerkesztő: Tellinger András

Szerkesztőségi titkár: Tóthné Durányik Angéla

Szerkesztőbizottság

Prof. Dr. Baráth Béla Levente PhD

Dr. Bene Zsuzsanna PhD

Prof. Dr. Bolvári-Takács Gábor PhD

Dr. habil. Csorba Dávid PhD

Dr. habil. Kelemen Judit DLA

Dr. Koncz Gábor PhD

Dr. Koncz Péter PhD

Dr. Lapis József PhD

Prof. Dr. Pusztay János CSc

Dr. Takács Ádám PhD

Dr. habil. Ugrai János PhD

ISSN 1585-7182

Kiadja a Zempléni Múza Társadalomtudományi és Kulturális Alapítvány, Sárospatak.

Adószám: 18442960-1-05 Bankszámlaszám: 11994105-06429168-10000001

Szerkesztőség: Tokaj-Hegyalja Egyetem, 3950 Sárospatak, Eötvös u. 7. I. em. 52.

Kiadói postacím: 3950 Sárospatak, Pf. 235.

Kiadói és szerkesztőségi elektronikus levelezési cím: titkarsag@zemplenimuzsa.hu

Honlap: zemplenimuzsa.hu; facebook.com/zemplenimuzsa

Közlésre szánt kéziratot csak elektronikusan fogadunk.

Megjelenik évszakonként. Ára: 500,- Ft.

Előfizethető áttutalással a kiadónál. Előfizetési díj egy évre 2000,- Ft.

Megvásárolható a fővárosban, a megyeszékhelyeken és Zemplénben az *Inmedio* és *Relay* hírlapüzletekben, valamint Budapesten az Írók Boltjában.

Eredeti logó: Csetneki József. Nyomdai munkák: Kapitális Kft., Debrecen.

Támogató: Tokaj-Hegyalja Egyetemért Alapítvány



TOKAJ-HEGYALJA
EGYETEM

Számunk szerzői

Bodnár Krisztián történész, segédlevéltáros. *Bolvári-Takács Gábor* PhD történész, kulturális menedzser, jogász, egyetemi tanár. *Kelemen Judit* DLA zenepedagógus, habilitált egyetemi docens. *Koncz Gábor* PhD közgazdász, kultúrakutató, ny. főiskolai tanár, c. egyetemi tanár. *Koncz Péter* PhD ökológus, természetvédelmi projektmenedzser. *Kováts Dániel* dr. univ. irodalomtörténész, nyelvész, ny. főiskolai tanár, c. egyetemi tanár. *Molnár Dávid* PhD irodalomtörténész, tudományos főmunkatárs. *Monok István* DSc Széchenyi-díjas irodalom- és művelődéstörténész, bibliográfus, könyvtári főigazgató, egyetemi tanár. *Oláh Róbert* PhD művelődéstörténész, régi könyves könyvtáros. *Szulovszky János* CSc, PhD történész, tudományos főmunkatárs. *Tusnády László* CSc költő, műfordító, irodalomtörténész, emeritus professzor. *Vozdvizsenszkij Vagyim Olegovics* PhD angol nyelv és irodalom szakos tanár.